

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЗАПОРОЗЬКИХ КОЗАКІВ У ТВОРАХ ДМИТРА ЯВОРНИЦЬКОГО

Ілля Сухораба, Олена Падовська

*Львівський державний університет фізичної культури,
м. Львів, Україна*

Актуальність. На сучасному етапі державотворення в Україні досвід попередніх епох у вихованні фізично активного й здорового покоління є актуальним. Унікальність Дмитра Яворницького, як дослідника, полягає в обсягу, кількості та якості праць: археологічних, етнографічних, історичних, культурознавчих. У працях Д. Яворницького досліджено феномен козацтва. Зацікавлення упродовж всього життя історією козаків дало змогу сформувати багату музейну колекцію небувалого рівня, яка стала важливим інструментом збереження національної ідентичності й у наш час. Д. Яворницький інтегрував часи козацьких вольностей та сучасність. Його дослідження запорозького способу життя не раз ставало темою розгляду науковців у ХХ ст. Однак тема фізичного виховання простежена пунктирно, а в дослідника немає окремої розвідки, яка б розкривала її суть. На сторінках його праць – приклади виховної практики козаків, а на полотнах митців – зображення запорожців, їхнього одягу, спорядження (матеріал почерпнуто з консультацій ученого). Життя Д. Яворницького – приклад застосування основ козацького фізичного виховання. Збір розкиданих по різних джерелах фактів та їх осмислення є основою нашої роботи.

Мета дослідження: визначити найхарактерніші завдання та прийоми фізичного виховання запорозького козацтва.

Завдання дослідження: дослідити напрямки збирання запорозьких старожитностей; виділити аспект фізичного виховання, гартування духу і тіла козацтва; охарактеризувати козацьке фізичне виховання і його ефективність в порівнянні з сучасним фізичним вихованням.

Аналіз дослідження. За основу взято перший том «Історії запорозьких козаків» Д. Яворницького [6], де увагу приділено описові козацького життя. Для аналізу зафіксованого в усній народній творчості матеріалу за темою взято матеріал книги «Українські народні пісні, наспівані Д. Яворницьким...» [3]. Додаткові дані отримано з біографії вченого [1, 2, 5].

Праця І. Шаповала подає умови збирання етнографічного матеріалу, характеризує нащадків козаків, дає змогу осягнути значення досліджень Д. Яворницького [4].

Результати дослідження та їх обговорення. Українське фізичне виховання закорінене ще з Запорозької Січі. Тритомова праця Д. Яворницького «Історія запорізьких козаків» є однією з найфундаментальніших. Учений започаткував напрям археології козацького періоду; зібрав етнографічний і фольклорний матеріал на теренах Дніпрових порогів, спілкувався з довгожителами. Це дає змогу виокремити інформацію про стан фізичного виховання, завдання та засоби, за допомогою яких воно здійснювалося, та які результати давало. Порівняльна характеристика завдань та засобів сучасного фізичного виховання дає змогу простежити їх застосування ще за часів козацтва.

1. Оздоровчі сили природи. Д. Яворницький відзначає постійну взаємодію із силами природи й загартування козаків [6, с. 183, 173].

2. Гігієна. Козацьке харчування було триразовим, згідно з точним графіком. Їжа різноманітна, що задовольняла потреби організму в поживних речовинах. Основною білковою їжею була риба [6, с. 173, 45, 285–289, 281]. Одяг, залежно від матеріального стану, загалом простий, не сковував рухів [6, с. 158].

3. Фізичні вправи, не були самоціллю; усі види фізичної активності мали практичне значення. Майже кожна має аналог у сучасному спорті. Приклади аналогій: **верхова їзда**: конярство поширене, а об'їзд коней є звичайною практикою [6, с. 173, 284]; **стрілецький спорт**: козаки, на відміну від татар, не обходилися без вогнепальної зброї, повсякчас вправляючись у стрільбі [6, с. 164–165, 173, 111]; **стрільба з лука** (підвид стрілецького спорту): з часом витіснена вогнепальною зброєю, все ж не була забута: козаки «... використовували луки й стріли, котрими дуже влучно стріляли» [6, с. 166]; **фехтування на шаблях**: шабля – символ козацтва, їй надавали «перевагу перед всякою іншою зброєю» [6, с. 167]; **веслування**: морські походи здійснювали на легких човнах-дубах, чайках (від 20 до 40 весел обабіч); застосовували й річкові човни (до 10 осіб) [6, с. 273–274]; **рафтинг** – вид спорту, що передбачає спуск по річкових порогах на надувному човні чи плоті. Понад 12 Дніпрових порогів козаки вміло долали на човнах. З ризиком для життя практикував цей спорт і Д. Яворницький. Загалом на Дніпровських порогах він ламав руку близько семи раз [4, с. 25–26]; **єдиноборства**: кулачні бої – козацька розвага, бойовий гопак [6, с. 185].

У січовій школі козаки здобували політичний, соціальний та фізичний вишкіл, засвоюючи його на практиці. Учні примножували розумову й фізичну працездатність; їм прививали морально-вольові якості, патріотизм, організаторські навички; їх призвичаювали до способу життя козаків. Фактично у січових школах за допомогою фізичного виховання виконували ті самі завдання, що і тепер.

Висновки. Д. Яворницький описав життя запорозького козацтва та в співпраці з художниками візуально відтворив результат активного життєвого трибу – образ фізично досконалого воїна, здатного захищати Вітчизну.

Список використаних джерел

1. Дмитро Іванович Яворницький: бібліографія вчених Української РСР/ заг. ред. І. М. Гапусенка. – Київ : Наукова думка, 1969. – 60 с.
2. Перкова А. І. Меморіальний будинок-музей академіка Д. І. Яворницького : каталог. – Дніпропетровськ : історичний музей, 1990. – 16 с., іл.
3. Українські народні пісні, наспівані Д. Яворницьким. Пісні та думи з архіву вченого / упоряд. М. М. Олійник-Шубравська. – Київ : Муз. Україна, 1990. – 456 с.
4. Шаповал І. В пошуках скарбів / Іван Шаповал. – Київ : Дніпро, 1965. – 328 с.
5. Шубравська М. М. Д. І. Яворницький: життя, фольклористично-етнографічна діяльність. – Київ : Наукова думка, 1972. – 254 с.
6. Яворницький Д. І. Історія запорізьких козаків. – Львів : Світ, 1990. – 319 с.